

УДК 330.341.1

В. В. Зянько, к. е. н., доц.

ЗНАННЯ ЯК ІНФОРМАЦІЙНА БАЗА РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО МИСЛЕННЯ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Сучасний перехід людства до нового типу цивілізації означає перехід від індустріального до науково-інформаційного технологічного способу виробництва, який значною мірою ґрунтується на інтелектуальній власності, знаннях — як безпосередній продуктивній силі суспільства. Сфера освіти і науки стає дедалі пріоритетнішою. Вона формує умови для розвитку галузей і виробників, що випускають наукомістку, високотехнологічну продукцію і мають значний експортний потенціал. Знання, за словами американського футуролога Елвіна Тоффлера, стають нині «одним з головних джерел влади поряд з силою і багатством» [1]. Знання продукують інформацію, яка ще з другої половини ХХ століття є одним з ключових понять сучасної цивілізації, а нині перетворюється на визначальний чинник еволюції суспільно-політичних інститутів держави.

У розвинутих країнах нині у сфері інформаційних послуг зайнято близько 50—60 % працездатного населення [2, с. 45]. Рівень інформатизації суспільства та розвитку національних інформаційних потоків визначає місце тієї чи іншої держави на світовій політичній арені і є головним показником інтелектуального і соціально-економічного розвитку країни [2, с. 45—46].

Україна має розвинений науковий потенціал, однак коштів на його ефективне використання, на впровадження інноваційних розробок виділяється вкрай недостатньо. Розроблені вітчизняні наукомісткі технології, як правило, продаємо за безцінь за кордон, де їх впроваджують і отримують інноваційні надвисокі прибутки. Україна ж згодом купує власні ж технології уже як традиційні, за іноземну валюту. Структура економіки нашої країни все ще залишається зорієнтованою на екстенсивний розвиток, насамперед базових галузей. Так, питома вага фізично і морально застарілої техніки у складі основних виробничих фондів становить понад 60 %. Потенціал промисловості на 90 % формують важкі галузі, частка виробництва предметів споживання складає близько 30 %, тоді як у розвинених країнах — 50...60 % [3]. Тому й виходить, що за економічним і науковим потенціалом Україна входить до першої п'ятірки країн Європи, а за ефективністю його використання замикає першу сотню країн світу [4]. Країна, яка не в змозі на належному рівні забезпечити динамічний розвиток сфери освіти і науки не може в сучасних умовах бути конкурентоспроможною на рівні світового господарства. Для цього потрібно постійно примножувати і вдосконалювати знання, вчитись управляти інформацією. Треба формувати інформаційну базу для розвитку інноваційного мислення, здатного сприймати найкращі і найновіші світові новинки і нововведення, засвоювати значний обсяг інформації.

Дослідження показують, що за якісними і кількісними характеристиками інноваційного розвитку наша країна значно відстає. Причому не лише від передових країн світу, а й від деяких країн СНД, зокрема Росії. Це видно з порівняння розрахункових показників досягнутого рівня науково-технічного розвитку і його потенційного зростання до 2005 року. Перший показник відображає відносну частку держави у групі країн, які можливо якісно порівняти за реалізованими результатами НДВКР, а другий — показник потенційного зростання рівня науково-технічного розвитку — використовує дані, які в сукупності характеризують очікуваний ефект від витрачених ресурсів на НДВКР з урахуванням якості робочої сили. Для України ці показники дорівнюють відповідно 1,75 і 3,32, для Росії — 7,83 і 11,44, для Німеччини — 43,23 та 40,18 [5].

У 2002 році інноваційну діяльність в Україні здійснювало лише кожне десяте підприємство, тоді як у розвинутих країнах частка інноваційно активних підприємств сягає 70 %. Частка інноваційної продукції у загальному обсягові промислового виробництва становить менш ніж 7 %, на відміну від розвинених країн, де на виробництво наукомісткої продукції припадає 85...90 %

приросту ВВП [6]. Все це є підтвердженням того, що економіка України розвивається без суттєвого використання результатів наукових досліджень.

Дослідження активності інноваційної діяльності у Вінницькій області показують, що мотивація до неї нині є все ще вкрай низькою. За даними обласного управління статистики у 2002 році на Вінниччині інноваційну діяльність здійснювало 99 промислових підприємств, що становить 26,8 % від їх загальної кількості. З цих підприємств менше половини (49,5 %) проводили власне інноваційні дослідження і розроблення, як то здійснення витрат на придбання прав на патенти, ліцензій, технологій, машин, обладнання та інших основних фондів, маркетинг і рекламу тощо. А реально придбали нові технології (технологічні досягнення) за 2002 рік лише 5 з цих 99-ти промислових підприємств, тобто приблизно кожне двадцяте підприємство. Загалом на технологічні інновації у 2002 році в області було витрачено 26741,6 тис. грн, з яких на дослідження і розробки використано 4181,6 тис. грн, що становить 15,6 %. Найбільше з цих коштів використано на технологічну підготовку виробництва (44,2 %), та на придбання машин, обладнання, установок й інших основних фондів (21,5 %). 4931,6 тис. грн, або 18,4 % з суми витрат, що відносяться до інноваційних досліджень і розробок, становлять витрати на маркетинг і рекламу. Основними джерелами фінансування у 2002 році технологічних інновацій промислових підприємств у Вінницькій області були власні кошти підприємств — 15448,6 тис. грн, що становить 57,8 %, та кошти іноземних інвесторів — 9505,2 тис. грн, (35,5 %). Невисокою залишалась участь комерційних банків у наданні кредитів. Всього під технологічні інновації банки надали кредитів на суму 1131,3 тис. грн, що становить лише 4,2 % від загальної суми витрат. Неохоче вкладали в інноваційні проекти свої кошти вітчизняні інвестори — 576,5 2 тис. грн, що дорівнює 2,2 %. Майже не виділялися кошти з державного бюджету (всього надано 68,0 2 тис. грн, що становить 0,3 %). Зовсім не фінансувалися технологічні інновації з місцевих бюджетів. Зважаючи на вищесказане, на Вінниччині у 2002 році вироблена інноваційна продукція склала лише 4,5 % від загального обсягу, тобто її сума дорівнювала 147676,1 2 тис. грн. Такі низькі показники інноваційної активності свідчать про недостатню увагу до інноваційної діяльності як місцевих органів влади і суб'єктів господарювання, так і загалом держави, нерозуміння чи неприйняття сучасних світових тенденцій інноваційного розвитку.

Негативною ознакою процесу впровадження інновацій в нашій країні є те, що вітчизняна інноваційна продукція має досить короткий життєвий цикл. Це не лише зумовлює її низьку конкурентоспроможність, але й, що особливо важливо, блокує розвиток національного інноваційного комплексу й прикладної науки, створює реальну небезпеку виникнення технологічної залежності вітчизняної промислової продукції від іноземних розробок [7].

Для виправлення ситуації, що склалася в нас у сфері інноваційної діяльності необхідно змінити ставлення до освіти і науки. Їх розвиток повинен стати пріоритетним. Від розвитку освіти і науки прямо залежить зростання рівня інформатизації суспільства. Останній неабияк пов'язаний з наявними умовами задоволення потреб громадян в інформації, знаннях, що отримуються через інформаційні системи, технології, ресурси.

У науково-інформаційному технологічному способі виробництва підвищена увага до інформаційних ресурсів зумовлена перш за все самими властивостями, притаманними цим ресурсам, які надають їм багато переваг перед традиційними товарами. Це такі властивості, як:

- невичерпаність і постійне поповнення;
- швидке копіювання і переміщення інформаційних ресурсів великих за обсягами з величезною швидкістю і на величезні відстані;
- компактність джерел і носіїв інформації;
- миттєва реакція (відповідь) інформаційної сфери на впливи, які важко ідентифікуються [8].

Разом з тим треба сказати і про те, що інформація не позбавлена і негативних рис. Зокрема, стрімкий розвиток засобів комунікації і інформаційних технологій породжує дуже тривожні проблеми, пов'язані з посиленням процесу глобалізації людства. Варто навести слова Папи Івана Павла II про те, що оскільки глобалізація керується лише законами ринку в інтересах наймогутніших держав, її наслідки можуть бути тільки негативними. Такими, наприклад, є підхід до економіки як абсолютної цінності, безробіття, збільшення розриву між бідними і багатими, несправедлива конкуренція, яка ставить бідні нації у становище всебільшої приниженості [9].

Вплив процесу глобалізації в Україні стає дедалі відчутнішим. Могутні держави часто диктують нам свій сценарій розвитку подій, який не враховує національних державних інтересів і сприяє посиленню залежності України від потужних міжнародних, насамперед фінансових, організацій. Скажімо, чи не є інструментом наддержавного управління фінансово-кредитною системою України вимога МВФ і СБРР жорсткої прив'язки емісії гривні до наявних золотовалютних запасів країни. Цим нібито приборкується інфляція. Але це не зовсім так. Насправді інфляцію в країні спричинюють не лише друк національних грошей, а й ввезення із-за кордону вільноконвертованої валюти. Іноземна валюта є такими ж грошима, які при випуску в обіг без товарного забезпечення продукують інфляцію. Тому дії українського уряду, спрямовані на припинення здійснення емісії гривні, але збільшення запозичень в іноземній валюті не можуть сприяти приборканню в країні інфляції. Через те й застосовано в Україні новий у світовій практиці метод подолання інфляції — через затримку виплати заробітної плати і пенсій. Чомусь міжнародні фінансові організації не помічають порушення в Україні в цій частині прав людини. Можливо через те, що США мають 60 % прибутку від торгівлі доларами, випущеними спеціально для ввезення в інші країни, тобто які є просто зеленими папірцями, що не мають ніякої цінності [10]. У цьому зв'язку позитивно треба оцінити пропозицію Голови НБУ С. Тигипка достроково розраховатися за кредитами, наданими МВФ Україні.

Звичайно, Україні не обов'язково відмовлятися від запозичення іноземних кредитів повністю, проте при цьому треба знати, так би мовити, міру, і не поступатися заради збільшення суми позики національними інтересами. Хоч, наприклад, Росія, відстоюючи національні інтереси, вирішила зовсім відмовитися від позичок МВФ. Перевагу, на нашу думку, потрібно надавати приватним іноземним інвестиціям, а гривня повинна отримати статус єдиного засобу платежу на території країни, як це і передбачено Конституцією України. Необхідно врешті-решт прийняти Закон України про обов'язкову оплату експортних операцій у національній валюті, зменшити зовнішній державний борг. Все це сприятиме зміцненню фінансової незалежності України.

Сам факт наявності у держави іноземної валюти означає залежність від країни, чия валюта придбана. У розвинених країнах частка сукупного державного боргу, що відноситься на зовнішній борг, незначна. Переважає борг, який припадає на вітчизняних інвесторів. У тих же США у 1995 році сумарний державний борг становив \$ 4951 млрд., але з них на іноземних кредиторів (разом з міжнародними організаціями) припадало лише \$ 783,7 млрд., або 16,0 % [11]. Аналогічна картина спостерігається й у інших країнах з розвинутою ринковою економікою. Тоді як в Україні станом на 31.12.2003 року запланований граничний розмір державного внутрішнього боргу в сумі 14931091 тис. грн та \$ 1317121,3 тис., або 32,4 % від сумарного державного боргу, а зовнішній борг України в сумі, еквівалентній \$ 8588474,83 тис., що становить 67,6 % від сумарного державного боргу України [12]. Отже, цифри свідчать про існування досить таки великої фінансової залежності України від інших країн, в першу чергу тих, хто має вплив на діяльність міжнародних фінансових організацій.

Протистояти процесу глобалізації нелегко, до того ж розвиток інформаційної сфери посилює цей процес. Але не можна залишатися і осторонь процесів інформатизації та глобалізації. На думку багатьох вчених-економістів, інформація у XXI столітті є одним з основних ресурсів, який витісняє на другий план ресурси, що панували впродовж минулих століть — сировину і енергію [2, с. 49]. Такий висновок знаходить своє підтвердження у розвинених країнах світу. В умовах інформаційного суспільства провідною продуктивною силою стає праця людини. За даними американських вчених 70 % багатства США створюється нині за рахунок людського капіталу. Формування людського капіталу потребує пріоритетного розвитку освіти і науки, створення належних умов праці для наукових працівників. В Україні, на жаль, відсутнє розуміння цього, адже питома вага витрат підприємств, що функціонують в нашій країні, на заробітну плату робітників і службовців становить лише 10 %, тоді як, для порівняння, у США — 70 % [13].

Все вищесказане доводить, що стратегічним завданням нашої держави є підняття престижності та всебічне сприяння розвитку вітчизняної освіти, науки, інноваційних досліджень, з метою адаптації суспільства до сучасних світових тенденцій. Цій меті повинна бути підпорядкована економічна і соціальна політика.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Тоффлер Э. Проблемы власти на пороге XXI века // Свободная мысль. — 1992. — № 2. — С. 115—116.
2. Дубас А. Информатизация — основа моделирования и прогнозирования общественно-политической деятельности // Персонал. — 2003. — № 1. — С. 45—49.
3. Нірван Л. А. Проблеми і перспективи України у міжнародній торгівлі // Фінанси України. — 2003. — № 5. — С. 85.
4. Бенедський Ю. Реалії світогосподарських процесів: місце в них України // Економіка України. — 2000. — № 1. — С. 70—75.
5. Онишко С. В. фінансовий потенціал інноваційного розвитку економіки // Фінанси України. — 2003. — № 6. — С. 74.
6. Кузьмінський В. О. Інноваційно-інвестиційний потенціал фінансово-промислових груп // Фінанси України. — 2003. — № 6. — С. 116.
7. Гальчинський А., Геєць В., Семиноженко В. Україна: наука та інноваційний розвиток. — К. — 1997. — С. 55.
8. Требі М. Інформаційне суспільство. Війни нової епохи // Віче. — 2002. — № 4. — С. 64.
9. Этнос глобального мира. — М.: Горбачев-фонд, 1999.
10. Сенченко Н. Украина: путем независимости или неокOLONИализации // Персонал. — 2003. — № 1. — С. 56.
11. Federal Reserv Bulletin — Wash. — Januar. — 1996. — P. AZO, table 1,41.
12. Закон України «Про Державний бюджет України на 2003 рік» // Голос України. № 4, від 10.01.2003 р.
13. Телішук Л. О. Заробітна плата і питання її трансформації // Фінанси України. — 2003. — № 6. — С. 98.

Рекомендована кафедрою фінанси і кредит

Надійшла до редакції 17.09.03
Рекомендована до друку 4.11.03

Зянько Віталій Володимирович — завідувач кафедри фінансів і кредиту.
Вінницький національний технічний університет